

Anticiperend economisch-structuurbeleid in Japan

DRS. W. G. ALDERSHOFF

In het kader van de gewenste herindustrialisatie wordt in Nederland gepleit voor een „anticiperend” en „offensief” economisch-structuurbeleid. Daarvoor zou nodig zijn dat de contouren van de toekomstige economische structuur zichtbaar worden gemaakt, opdat overheid en bedrijfsleven erop zouden kunnen inspelen en er dan hun beslissingen op zouden kunnen afstemmen. Daar wordt tegen ingebracht dat een dergelijke aanpak in een markteconomie niet te realiseren is. In Japan is een dergelijke economisch-structuurbeleid echter in praktijk gebracht. De auteur beschrijft in dit artikel de wijze waarop dit beleid, toegespitst op de industrie, daar vorm heeft gekregen. Hoewel er vanzelfsprekend grote verschillen bestaan tussen de Japanse samenleving en die van het Westen, lijkt het Japanse industriebeleid niet in alle opzichten onnavolgbaar „uniek Japans” te zijn.

Inleiding

De structurele economische problemen waarmee de westerse industrielanden momenteel worden geconfronteerd, kunnen volgens sommigen slechts worden opgelost door het tot dusverre gevoerde „conserverende” beleid te wijzigen in een z.g. „anticiperend” beleid. Nederlands meest fervente pleitbezorger van zulk een aanpak, prof. Van der Zwan, benadrukte de noodzaak hiervan op heldere en indringende wijze in *ESB* van 20 januari jl. 1). Volgens hem moet, binnen de grenzen van de bestaande economische structuur, een actief beleid worden gevoerd dat gericht is op het creëren van nieuwe comparatieve voordelen voor ons land. Dit beleid dient langs twee sporen te verlopen: enerzijds moet via het generieke beleid een voor de particuliere sector gunstig investeringsklimaat worden geschapen; anderzijds zal, met gerichte maatregelen, de produktiestructuur in ons land moeten worden veranderd. Naast het wegnemen van specifieke knelpunten wordt ook een klimaatsverandering op bestuurlijk vlak van groot belang geacht; de besluitvaardigheid moet worden vergroot en genomen beslissingen moeten snel en goed worden uitgevoerd. Centraal bij dit alles staat een door de overheid te voeren structuurbeleid waarvan de functie is:

- het zichtbaar maken van de toekomstige economische structuur waarop particulieren en overheid doeltreffend kunnen reageren; en
- de planmatigheid van het overheidsbeleid vergroten door een betere coördinatie en afstemming te bewerkstelligen.

Alleen langs deze wegen kan het raamwerk ontstaan dat nodig is voor het activeren en mobiliseren van de mogelijke en wenselijke richting in de economische ontwikkeling.

Deze visie, met name de nadruk daarin op een door de overheid te voeren anticiperend structuurbeleid en de daarvoor noodzakelijke uitwerking van de gewenste toekomstige economische structuur, heeft het lange tijd bijzonder moeilijk gehad in gezaghebbende economische en politieke kringen in Nederland. Het mag daarom dan ook zeer opmerkelijk genoemd worden dat de Sociaal-Economische Raad (SER) in zijn recente advies over de plaats en toekomst van de Nederlandse industrie zich unaniem heeft uitgesproken voor de noodzaak van een „offensief” structuurbeleid waarvan een

„consistent en systematisch geformuleerde schets” van de gewenste economische structuur een onmisbaar onderdeel moet vormen. De aanzetten die vorige regeringen hiertoe hebben gegeven acht de Raad onvoldoende: „Hierdoor heeft het bij het tot nu toe gevoerde beleid t.a.v. de marktsector en het daarbij gehanteerde instrumentarium aan voldoende samenhang ontbroken. De Raad is daarom van mening dat de overheid meer expliciet dient te formuleren wat haar doelstelling is m.b.t. het structuurbeleid; zij moet derhalve de contouren schetsen van een economische structuur die beter in staat is de uiteindelijke doelstellingen van het sociaal-economische beleid te verwezenlijken” 2).

Verwacht mag worden dat het nog geruime tijd zal duren voordat politieke overeenstemming is bereikt over de mate waarin en wijze waarop deze beleidssuggesties van de SER eventueel in praktijk zullen worden gebracht. Anticiperend economisch beleid wordt door velen immers nog steeds geassocieerd met een dwangmatig en planmatig overheids-optreden van dogmatisch socialistische signatuur, dat de werking van het marktmechanisme zou frustreren, het particulier initiatief beknotten en de economische ontwikkeling doen verstarren. Het kan daarom verhelderend zijn voor de discussie over het voor en tegen van bedoeld beleid een blik te werpen op een land dat het al jaren in praktijk brengt en dat ook voor genoemde critici uit een volstrekt onverdachte hoek moet komen: Japan.

Sommigen noemen het land „Japan NV” omdat „big business” daar, samenspannend met de overheid, de lakens zou uitdelen. Japan is in ieder geval een land waar — volgens statistische maatstaven, zoals het aantal werknemers in overheidsdienst, de overheidsuitgaven in procenten van het bruto nationaal produkt, belasting- en premiedruk — de overheid een zeer bescheiden plaats inneemt in de nationale economie. Het beleid van de overheid is doelbewust gericht op

1) A. van der Zwan, Van een conserverend naar een anticiperend economisch beleid, *ESB*, 20 januari 1982.

2) „Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie”, concept-advies SER (tevens definitieve tekst).

het zo klein mogelijk houden van haar aandeel in het nationale inkomen en op het zo groot en dynamisch mogelijk houden van de particuliere sector. Het marktmechanisme en het particuliere initiatief wordt alle ruimte gelaten. Deze factoren worden onmisbaar geacht voor een optimale economische ontwikkeling.

Het economisch beleid

Doelstellingen en uitgangspunten

Doelstelling van het naoorlogse economisch beleid in Japan is steeds geweest het bereiken en handhaven van een zo hoog mogelijke economische groei. De beste weg waarlangs dit bereikt kon worden, werd geacht te liggen in uitbreiding van investeringen in de particuliere sector, met name in de verwerkende industrie. De beleidsmakers zagen in dat de arbeidsintensieve industrie niet de basis kon zijn voor economische groei op lange termijn, gezien de tijdelijkheid van Japans comparatief voordeel van dat moment, lage lonen. Een kapitaalintensieve, efficiënte, internationaal concurrerende industrie zou dat wel kunnen. Zo is het overheidsbeleid er consequent op uit geweest om via generiek (voorwaardenscheppend) en gericht beleid (bevorderen van veelbelovende sectoren, afbouw van stagnerende bedrijfstakken) investeringen te laten plaatsvinden in industrieën met steeds hogere produktiviteit en toegevoegde waarde. Doelbewust heeft de overheid haar eigen rol in de economie, kwantitatief gezien, zo klein mogelijk gehouden en concurrentie en de werking van het marktmechanisme aangemoedigd om aldus een optimale allocatie van produktiemiddelen te verkrijgen.

De opmerkelijk succesvolle economische ontwikkeling van Japan na de oorlog heeft zich echter niet blindelings en ongestoord voltrokken. In een delicaat, en niet altijd even doorzichtig, samenspel tussen overheid en bedrijfsleven zijn ontwikkelingen in de maatschappelijk gewenste richting gestuurd. De overheid heeft bij dit alles een centrale rol gespeeld.

Inhoud en uitvoering

Als opvallende kenmerken van het Japanse overheidsbeleid in het algemeen en van economisch-industriebeleid in het bijzonder komen naar voren gerichtheid op de lange termijn, systematiek, logische samenhang, vitaliteit en creativiteit.

Zoals bekend is de belangrijkste bij het industriebeleid betrokken overheidsinstelling het Ministry of International Trade and Industry (MITI). De officiële taken van het MITI betreffen de „... promotion, improvement, regulation and inspection of the production, distribution and consumption of mining products and industrial articles” 3). Van belang is dat het MITI niet alleen verantwoordelijk is voor het industriebeleid in enge zin maar eveneens voor ander overheidsbeleid dat de industrie ingrijpend raakt, zoals bij voorbeeld dat op het gebied van de internationale handel en de energie. Bovendien stelt de positie van het MITI in het besluitvormingsproces het in staat om ook op kabinetsniveau een belangrijke rol te spelen bij de vaststelling van het macro-economisch beleid en het milieubeleid, zodat overeenstemming hiervan met het industriebeleid gewaarborgd is.

Evenals het Directoraat-Generaal voor Industrie van het Nederlandse Ministerie van Economische Zaken is het MITI onderverdeeld in z.g. „functionele” en „sectorale” afdelingen. De sectorale afdelingen bereiden voor en voeren uit het beleid ten aanzien van afzonderlijke bedrijfstakken als zware industrie, chemie, textiel en lichte industrie, openbare-nutsbedrijven, en mineralen, olie en kolen. De functionele afdelingen houden zich bezig met voorbereiding en uitvoering van beleid dat de industrie in zijn totaliteit raakt. De belangrijkste functionele afdelingen voor industriebeleid bij het MITI zijn het Industrial Policy Bureau (IPB) en de Industrial Structure

Division (ISD). Het IPB is verantwoordelijk voor het voorbereiden en uitwerken van het algemene industriebeleid of, volgens de relevante Engelse tekst, voor „overall coordination of industrial policies and the comprehensive promotion of MITI's industrial administration” 4). De ISD is belast met het uitwerken van de optimale industriële structuur of, alweer volgens de Engelse tekst, „the study of what Japan's industrial structure should be in the future; the formulation of programmes for implementing this ideal structure and the overall coordination of definite policies when they are implemented” 5).

Centraal in het Japanse industriebeleid, dat in de praktijk neerkomt op het overtuigen en aanmoedigen van, alsmede het gemakkelijker maken voor de industrie om zich in de gewenste richting te ontwikkelen, staat het gedetailleerd uitwerken van wat officieel een „vision” wordt genoemd op de gewenste toekomstige economische structuur; en het uitwerken van een concreet beleid om deze te realiseren: „the vision is considered as the base for policy measures” 6). Deze visie wordt niet in isolatie door het overheidsapparaat uitgedroefd en uitgewerkt, maar in nauw overleg met „de samenleving” met name het bedrijfsleven, in de „Industrial Structure Council” (ISC).

Dit is de belangrijkste adviesraad van het MITI en bestaat uit vertegenwoordigers van „the whole spectrum of informed public opinion”, hetgeen in de praktijk neerkomt op vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, universiteiten, vakbeweging, journalistiek en overheid. Reden van bestaan van adviesraden als de ISC is officieel dat het overheidsbeleid „compatible with the true interests of the Japanese people” moet zijn en dat daartoe „public opinion involving a wide section of the Japanese people should also be taken into account into ... policy planning” 7). De ISC, met het advies waarvan in de politieke besluitvorming altijd sterk rekening wordt gehouden, bestudeert en adviseert — op eigen initiatief of op verzoek — de minister over de richting van het te voeren beleid op lange termijn met betrekking tot de industriële structuur. Zij doet dit vanuit het bewustzijn van „the need for Japan to formulate a vision for its industrial structure which is desirable for the future, in view of the country's reaction, adaption, etc. to its natural resources and energy problems, pollution and environmental issues and new national needs” 8). De ISC werkt zo'n visie ieder jaar uit in de vorm van een plan, dat volgens het patroon van een „rolling plan”, regelmatig wordt bijgesteld. Op basis van dit „rolling plan” beziet de Raad wat het meest geëigende industriële structuurbeleid is.

„Visions” worden zowel opgesteld voor de industriële structuur als geheel als voor individuele bedrijfstakken. Voor de laatste is veelal één van de twintig subcommissies van de ISC verantwoordelijk. Sterke nadruk wordt bij dit alles gelegd op de noodzaak om te komen tot een consensus tussen alle betrokkenen, opdat de inhoud van een visie gemakkelijker geaccepteerd zal worden door bedrijfsleven, overheid en samenleving. Doordat ambtenaren van het MITI de secretariaatswerkzaamheden van de ISC verzorgen en daarin ook officieel zitting hebben, klinkt de „MITI-lijn” meestal wel door in de eindrapporten.

Op basis van het uitvoerige voorbereidende werk worden de meest wenselijke omvang van produktie en investeringen in specifieke sectoren vastgesteld en in de visie, een overheidsdocument, openbaar gemaakt. Het meewerken van de industrie aan de structurele veranderingen die veelal nodig

3) *MITI Handbook 1977-1978*, Japanese Trade and Industrial Publicity Inc., Tokyo, 1977, blz. 10.

4) *Idem*, blz. 37.

5) *Idem*, blz. 40.

6) *MITI, Japanese industrial policy*, juni 1981, blz. 11.

7) *MITI Handbook*, op. cit., blz. 147.

8) *Idem*, blz. 148.

zijn wordt vergemakkelijkt doordat zij „government guidance of industries as a normal state of affairs” beschouwt en door het bestaan van tal van stimulerende overheidsmaatregelen, waarvan „the precise pattern . . . depends upon the particular industry and the objectives sought” 9).

Het is voor de discussie van belang om hier de officiële argumentatie van de Japanse overheid voor het bestaan van zulke visies letterlijk weer te geven: „To . . . maintain and advance the private sector's vigorous development . . . it is necessary to provide adequate information concerning the trends of domestic economy, international economy, and industrial structure. It is particularly important to present a picture of the desired industrial structure, to achieve a national consensus on this, and to provide guidelines which facilitate the distribution of resources. These steps will spur creative technological development and pioneering plant investment and will thus invigorate the market structure by encouraging effective competition” 10). De wezenlijke functie van een visie is dat deze „encourages private industry to proceed with voluntary and positive adjustment, and occasionally, with the help of indirect policy measures, it greatly contributes to the modernization of the industrial structure.” Hierdoor wordt verzekerd „the more effective utilization of the market mechanism by reducing inherent risks and uncertainties as much as possible without disturbing the function of the market mechanism” 11).

De „visions”

Eén van de eerste lange-termijnvisies op de gewenste industriële structuur dateert uit 1963 en werd opgesteld na drie jaar intensief overleg. Centraal hierin stond de introductie van twee criteria voor een optimale industriële structuur: inkomenselasticiteit en produktiviteitsgroei. De Japanse industrie zou zich in toenemende mate moeten gaan concentreren op het voortbrengen van produkten waarvoor, op zowel de binnen- als buitenlandse markt, een hoge inkomenselasticiteit bestond (vraagkant) en waarvan het productieproces gekenmerkt werd door groeiende en hoge arbeidsproductiviteit (aanbodkant). Toepassing van beide criteria leidde tot de keuze voor de zware en chemische industrie als motor voor de economische ontwikkeling in de jaren zestig.

In 1971 kwam via de ISC het officiële document „The visions of MITI's policies in the 1970's” tot stand. Hierin werd benadrukt in het algemeen:

- schaalvergroting van ondernemingen alsmede het op internationaal concurrerend peil brengen van het technologisch niveau;
 - efficiënter maken van ondernemingen door coördinatie van productie en fusies;
- meer in het bijzonder:
- doorzetten van de trend van uitbreidende productie in de zware en chemische industrie;
 - groter aandeel van industriën gekenmerkt door hoge toegevoegde waarde en kennisintensiteit, minder milieuverontreiniging, betere levensomstandigheden van arbeiders;
 - herstructurering van laagproductieve, arbeidsintensieve en technologisch stagnerende sectoren.

Voor het in de jaren tachtig te voeren industriebeleid belangrijke beleidsdocumenten zijn de ISC-publikatie *The industrial policy for the 1980's* (1980) en het MITI-document *Japanese industrial structure - a long range vision* (1978), waarvan de inhoud onderling niet wezenlijk verschilt. Het MITI-stuk stelt in de inleiding zich bezig te houden met „the desired future image of the macro-economic and industrial structure, and will go on to analyze and propose the major tasks in carrying out this vision” 12). Twee hoofddoelstellingen worden voor de Japanse samenleving geselecteerd in de jaren tachtig:

- het bereiken van een „high quality of life”, vooral op het gebied van milieu, sociale infrastructuur, sociale voorzieningen en vrije tijd;

- harmonieuze betrekkingen met de internationale samenleving, hetgeen vooral handels- en ontwikkelingspolitieke consequenties heeft. (Vooraf van belang nu de Japanse economie 10% bijdraagt aan de totale westerse productie en internationale interdependentie steeds belangrijker wordt.)

Om deze doelstellingen te bereiken, wordt de volgende basisstrategie aangegeven:

- het handhaven van gestage economische groei op lange termijn en relatief hoge groei in de eerstkomende jaren;
- veranderingen in de industriële structuur;
- het wegwerken van groeibelemmerende factoren, vooral met betrekking tot de energievoorziening;
- het zoeken en in gebruik nemen van nieuwe groeifactoren en het bevorderen van technologische ontwikkeling;
- het gebruiken van de vruchten van economische groei voor bovengenoemde sociale voorzieningen en harmonieuze internationale economische betrekking (voorgesteld wordt bij voorbeeld de totale ontwikkelingshulp te vergroten van 1,6% van het bruto nationaal produkt nu tot 3% in 1990).

In een aantal concrete beleidsprogramma's worden deze vijf punten gedetailleerd uitgewerkt. In het kader van dit artikel zijn met name de voornemens ten aanzien van de economische structuur van belang. De „long range vision” benadrukt een zodanige herstructurering van de industrie dat de twee hoofddoelstellingen worden bereikt. In concreto zal de industriële structuur zich zo moeten ontwikkelen dat gewaarborgd is sociaal welzijn en hoge kwaliteit van het leven, internationale samenwerking, grondstoffenbesparing en energie-efficiency, en vermindering van de druk op ruimtelijke ordening en milieu. Daartoe zou het aandeel in de totale productie van de volgende industrieën moeten toenemen: machinerieën, woningbouw, „high fashion apparel”, gespecialiseerde chemie en diensten. Daarentegen zou moeten afnemen het aandeel van industrieën die worden gekenmerkt door:

- a. lager groeitempo door veranderingen in de groeimechanismen uit het verleden;
- b. grote kostenstijgingen door olieprijsstijgingen veroorzaakt;
- c. verminderde concurrentiekracht door industrialisatie van derde-wereldlanden.

Op grond hiervan wordt een geringere rol voorzien voor sectoren als mijnbouw, non-ferrometalen, staal, petrochemie, kunststof, textiel en huishoudelijke produkten.

Gedetailleerd en gespecificeerd naar sector wordt ten slotte weergegeven de tot aan 1985 jaarlijks noodzakelijke veranderingen in investeringen, werkgelegenheid, productie en in- en uitvoer. Expliciet stelt de overheid dat bij deze structurele veranderingen de werking van het marktmechanisme centraal staat: „Fundamentally, these changes will be achieved through the mechanisms of the market” 13). Dit wordt echter niet voldoende geacht om de gewenste industriële structuur te realiseren: „Dependence upon the market mechanism alone . . . may not achieve the most viable overall solution and may exacerbate friction due to structural changes, in which case innovative measures by the government would be called for” 14). En op grond hiervan wordt weer, zoals de gehele naoorlogse periode consequent het geval is geweest, een pakket van maatregelen uitgewerkt om de ontwikkelingen in de gewenste rich-

9) Ira C. Magaziner en Thomas M. Hout, *Japanese industrial policy*, Policy Studies Institute, Londen, 1980.

10) Industrial Structure Council, *Industrial structure policy for the 1980's* (excerpt), maart 1980.

11) MITI, op. cit..

12) MITI, *Japanese industrial structure - a long range vision*, 1978, blz. 1.

13) Idem, blz. 16.

14) Idem.

ting bij te sturen. Zo zal de research- en onderzoekinspanning van het bedrijfsleven sterk worden aangemoedigd; het aandeel van nationale uitgaven hieraan zal groeien van 1,7% van het bnp tot 3% in 1990; grondstoffen- en energiebesparing zal sterk worden aangemoedigd, evenals technologische intensivering van ondernemingen; tal van regelingen en stimulerende maatregelen worden genoemd om veranderingen in de industriële structuur te bewerkstelligen in vestigingsplaats- en milieu-opzicht; de steun aan herstructurering van bedrijfstakken in structurele moeilijkheden zal worden voortgezet.

Ten slotte verdient vermelding de in het document van de ISC uit 1980 benadrukte noodzaak om het aandeel van de overheid in de economie zo klein mogelijk te houden: ook al wordt verwacht dat aard en hoeveelheid van de maatschappelijke behoeften de komende jaren sterk zullen stijgen, „these needs can best be met by avoiding an overreliance on governmental means and utilizing competition and private sector vitality even in those areas which have generally been considered the public sector” 15).

Japan onnavolgbaar uniek?

Opmerkelijk groot is nog altijd de groep mensen in westerse industrielanden die menen dat de mentaliteit, instelling en werkwijze van de Japanners, alsmede de Japanse socio-economisch-politieke orde zó specifiek, ja zelfs uniek, is dat het niet mogelijk is om relevante, op de eigen situatie toepasbare lessen te trekken uit de Japanse ervaring. Dat lijkt echter een wat al te gemakkelijke en, naar ik meen, ook onjuiste conclusie. Uiteraard is het een hachelijke zaak om te denken dat het economisch succes van de ene samenleving zich zo maar laat overplanten in een andere. Even onverstandig echter zou het zijn om wat zich elders heeft bewezen niet te willen bezien op de mogelijkheden de eigen situatie ermee te verbeteren. Hoe groot de wezenlijke verschillen tussen de Japanse samenleving en de westerse industrielanden in tal van opzichten ook zijn, in Japan zelf is men van mening dat „het uniek Japanse” hierbij niet moet worden overdreven: „the Japanese uniqueness” seems . . . to be unduly emphasized . . . it is extremely difficult to explain the succes of Japanese economy by this „Japanese peculiarity” because such a thing may well be nonexistent . . . between Japan and other developed countries there are far more similarities than differences” 16). De hier geciteerde auteur meent verder dat Amerikanen en Europeanen Japan zelfs heel gemakkelijk zouden moeten kunnen begrijpen omdat het in economisch opzicht altijd dezelfde waarden en idealen heeft nagestreefd als zij. Zo er al een verschil zou bestaan is dat volgens hem dat „today Japan is a little more market oriented than others are” 17).

Bij dit alles moet ook niet worden vergeten dat veel praktijken en technieken die Japans succes mede hebben helpen bepalen — en die nu in andere industrielanden zoveel aandacht krijgen — uit die „oudere” industrielanden zijn overgenomen. Bekend is het voorbeeld van de „quality control circle”, een Amerikaans concept dat in de jaren vijftig door Japan werd overgenomen, aangepast aan de eigen situatie en verder geperfectioneerd. Hetzelfde geldt voor de introductie van allerlei technologieën en productieprocessen en voor de groot-scheepse produktiviteitscampagnes uit de jaren vijftig. Opmerkelijk is ook dat op de laatste NIVE-voorjaarsdag werd gesteld dat het niet zo moeilijk voor Westerse ondernemingen zal zijn om van de Japanse bedrijven te leren, omdat een groot deel van de Japanse kennis op Westerse theorieën en basiskennis is gebaseerd 18).

Over de Japanse werkwijze kan hier hetzelfde worden gezegd als wat men bij voorbeeld nogal eens hoort over de organisatie en werkwijze van Japanse werkgeversorganisaties: structuur en activiteiten hiervan verschillen niet wezenlijk van vergelijkbare Westeuropese organisaties, maar wel de systematiek en grondigheid waarmee zij werken. Wellicht hebben mogelijke lessen uitsluitend van doen met iets dat niet spectaculairder omschreven zou moeten worden als „algemene in-

stelling ten opzichte en aanpak van problemen” en is het meer een kwestie van mentaliteit waar het om gaat. In deze zin overigens laten zich bij voorbeeld ook enkele ter zake van het Japanse industriebeleid deskundige Amerikaanse auteurs uit en, zeer recent een Nederlandse missie van TH's en TNO naar Japan. Volgens de eersten zijn de lessen voor westerse economieën „more subtle than direct. They have more to do with the discipline of analysis and the importance of consensus than with the elaborateness of specific plan or the spending of large sums of money” 19). De tweede groep stelt „dat de Nederlanders zich moeten verdiepen in de Japanse werkwijze . . . (omdat is) gebleken dat met name de mentale instelling van belang is voor de verrassende industriële ontwikkeling in het land”.

Tot slot

Het naoorlogse economische beleid van de Japanse overheid is altijd gericht geweest op het bereiken en handhaven van een zo hoog mogelijke groei. De beste weg om dit te bereiken werd geacht te liggen in uitbreiding van investeringen in de particuliere sector, met name in de verwerkende industrie, in sectoren met steeds stijgende produktiviteit en toegevoegde waarde. In een ingewikkeld samenspel tussen overheid en bedrijfsleven werden ontwikkelingen in de maatschappelijk gewenste richting bijgestuurd. De overheid speelde hierbij een centrale functie. Zij heeft er daarbij echter voortdurend voor gewaakt haar aandeel in de nationale economie zo klein mogelijk te houden en een zo groot mogelijke plaats in te ruimen, onder de werking van het marktmechanisme, voor de particuliere sector.

Voorbereiding, inhoud en wijze van uitvoering van dit economische beleid, met name van het industriebeleid, lijken een bijna „ideaaltypische” vorm te zijn van wat doorgaans onder anticiperend economisch structuurbeleid wordt verstaan. Hiervan vormt een wezenlijk onderdeel het in onderling overleg tussen overheid en bedrijfsleven ontwikkelen van een lange-termijnvisie op de gewenste industriële structuur, alsmede het aangeven van de beste weg om deze tot stand te brengen. Als belangrijkste functies van zulk een visie noemt de Japanse overheid het aanmoedigen van de industrie om zich in de gewenste richting te bewegen en het verzekeren van een effectiever gebruik van het marktmechanisme door het zoveel mogelijk verminderen van risico's en onzekerheden, zonder de werking van het marktmechanisme te verstoren.

De economieën van Japan en de westerse industrielanden lijken meer gemeenschappelijk te hebben dan in deze laatste nogal eens wordt aangenomen. Het door de Japanse overheid gevoerde industriebeleid lijkt, wat voorbereiding, inhoud en wijze van uitvoering betreft, niet onnavolgbaar en „uniek Japans” te zijn.

W. G. Aldershoff

15) ISC, op. cit., blz. 18.

16) Tsuneo Iida, What is unique about the Japanese economy?, *The Oriental Economist*, juli 1981.

17) *Magaziner en Hout*, op. cit., blz. 90.

18) J. W. Gaiser, geciteerd in *Het Financieele Dagblad*, 15/17 mei 1982.

19) *Magaziner en Hout*, op. cit.